

Interdisciplinary Legal Research

Jun 2022, 3(4): 17-30

Available online on: www.ilrjournal.ir

e-ISSN:2717-1795

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Identifying the Rules Governing the Criminalization of Nuclear Terrorist Acts within the Framework of the 2005 Convention

*Peyman Namamian*¹

Received:

11 Sep 2022

Revised:

14 Nov 2022

Accepted:

20 Nov 2022

Available Online:

22 Dec 2022

Keywords:

*Nuclear and
Radioactive
Materials,
Nuclear
Weapons,
Nuclear
Terrorism.*

Abstract

Background and Aim: On April 13, the United Nations General Assembly adopted the International Convention on the Threat of Nuclear Terrorism, ending more than seven years of negotiations on the document. The treaty criminalizes the possession, use or threatened use of radioactive materials by non-state actors, their accomplices and organizers "with the intent to cause death or serious bodily injury" or environmental or financial damage.

Materials and Methods: The method of studying and gathering information and research findings is descriptive.

Ethical Considerations: All ethical principles governing research have been observed in the presentation of this article.

Findings: The comprehensive approach of this convention aims to be a framework for the implementation of national and regional governments' activities by developing and expanding international cooperation to deal with nuclear terrorist acts.

Conclusion: The most important legal and technical mechanism against nuclear terrorist acts can be the diligent actions of the international community in controlling and monitoring the transportation of nuclear materials and various weapons under the strict supervision of the United Nations.

1 Assistant Professor Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Arak University, Arak, Iran. (Corresponding Author)*

Email: p-namamian@araku.ac.ir Phone: +988632620000

Please Cite This Article As: Namamian, P (2022). "Identifying the Rules Governing the Criminalization of Nuclear Terrorist Acts within the Framework of the 2005 Convention". *Interdisciplinary Legal Research*, 3(4): 17-30.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0)

مقاله پژوهشی
(صفحات ۱۷-۳۰)

شناسایی قواعد ناظر بر جرم‌انگاری اقدام‌های تروریستی هسته‌ای در چارچوب کنوانسیون ۲۰۰۵

پیمان نامامیان^{۱*}

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

Email: p-namamian@araku.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۳ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۸ انتشار: ۱۴۰۱/۱۰/۰۱

چکیده

زمینه و هدف: مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۱۳ آوریل ۲۰۰۵ کنوانسیون بین‌المللی را در مورد تهدید اقدام‌های تروریستی هسته‌ای تصویب کرد. این معاهده در اختیار داشتن، استفاده یا تهدید به استفاده از وسایل رادیواکتیو توسط بازیگران غیردولتی، هم‌دستان و سازمان‌دهندگان آن‌ها «به قصد ایجاد مرگ یا صدمات جدی بدنی» یا آسیب‌های زیست‌محیطی یا مالی جرم‌انگاری می‌کند.

مواد و روش‌ها: روش مطالعه و گردآوری اطلاعات و یافته‌های پژوهش، توصیفی است.

ملاحظات اخلاقی: کلیه اصول اخلاقی حاکم در پژوهش، در تقریر این مقاله رعایت شده است.

یافته‌ها: رویکرد جامع این کنوانسیون درصدد است با توسعه و گسترش همکاری‌های بین‌المللی برای مقابله با اقدامات تروریستی هسته‌ای، چارچوبی جهت اعمال فعالیت‌های ملی و منطقه‌ای دولت‌ها باشد.

نتیجه‌گیری: مهمترین سازوکار حقوقی و فنی در قبال اقدام‌های تروریستی هسته‌ای می‌تواند به اقدام‌های مجدانه جامعه بین‌المللی در کنترل و نظارت بر حمل و نقل مواد هسته‌ای و سلاح‌های گوناگون تحت نظارت دقیق سازمان ملل ختم گردد.

کلمات کلیدی: مواد هسته‌ای و پرتوزا، سلاح‌های هسته‌ای، تروریسم هسته‌ای.

مقدمه

۱- تبیین نظری موضوع

تروریسم به عنوان پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر، کنشگران رسمی و غیررسمی نظام بین‌الملل را به شکل مستقیم و غیرمستقیم درگیر خود کرده و به تدریج گستره جغرافیایی اقدام‌های تروریستی بیشتر شده است (ارغوانی‌پیرسلامی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۱). بنابراین، می‌توان اذعان داشت یکی از کلیشه‌های عصر حاضر اقدام‌های تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ است که تغییر چهره جامعه بین‌المللی را فراهم ساخت؛ بدین نحو که در عصر حاضر اقدام‌های تروریستی از تهدیدی ملی به یک تهدید بین‌المللی و جهانی مبدل گشته و هراس آن وجود دارد که با گسترش آن صلح و امنیت بین‌المللی به مخاطره افتد.^۱ حوادث مزبور موجب شد تا جامعه بین‌المللی برای شناسایی و سنجش تهدیدهای ناشی از جرایم تروریستی معاصر، تجدیدنظر در نظام و سازوکارهای حقوقی، امنیتی و فنی را در عرصه بین‌المللی و ملی طرح‌ریزی کند.

البته در عصر جهانی‌شدن و فناوری پیشرفته^۲، دیگر تروریسم در مرزهای ملی و منطقه‌ای محصور نمی‌ماند.^۳ از این‌رو، هیچ

منطقه، دولت یا ملتی از اقدامات آن مصون نمی‌ماند (Honniball, 2023: 64). گروه‌های تروریستی با انگیزه‌های گوناگون دست به اقدام‌های تروریستی می‌زنند و نگرانی از احتمال وقوع این‌گونه اقدام‌ها زمانی بیشتر می‌شود که تروریست‌ها تسلیحات هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیک را به کار گیرند (Alexander, 2001: 219)، هر چند این تهدیدها در حال حاضر بالفعل صلح و امنیت بین‌المللی را تهدید می‌نماید. چنانکه قطعنامه‌های ۵۰/۵۳ (۱۹۹۵) و ۶۰/۷۸ (۲۰۰۶) صادره از سوی مجمع عمومی و نیز قطعنامه ۱۵۴۰ (۲۰۰۴) شورای امنیت^۴، مؤید نگرانی شدید جامعه جهانی از گسترش تروریسم و دستیابی تروریست‌ها به سلاح‌های هسته‌ای^۵ می‌باشند. این نگرانی به گونه‌ای می‌باشد که دبیرکل وقت سازمان ملل متحد ضمن ایراد سخنرانی در اکتبر ۲۰۰۱، آخرین گزارش مورد اهتمام خویش را در سال ۲۰۰۵ راجع به اقدام‌های تروریستی هسته‌ای ارائه و آنرا تهدیدی جدی علیه نظام بین‌المللی خوانده که در ادامه اقدامات مذکور را چالش آینده جامعه بین‌المللی عنوان نمود. حقوق بین‌الملل، اگر چه اسناد مهمی در زمینه مقابله با

^۱ - حوادث گوناگون تروریستی نظیر پرونده لاکربی، بمب‌گذاری در سفارت ناپروبی، کنیا و دارالسلام، تانزانیا در سال ۱۹۹۸، ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در نیویورک، بمب‌گذاری‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۵ در بالی، ۱۲ اکتبر ۲۰۰۲ در بالی، ۱۱ مارس ۲۰۰۴ در قطار مادرید، ۷ جولای در لندن، ۲۷ نوامبر ۲۰۰۹ در مسکو، ۲۹ مارس ۲۰۱۰ در قطار مسکو - سنت پترزبورگ، حادثه گروگانگیری در سیدنی در ۱۵ دسامبر ۲۰۱۴، ۷ ژانویه ۲۰۱۵ در محل دفتر هفته‌نامه مجله شارلی ابدو در پاریس، بمب‌گذاری‌های ۲۰۱۵ در آنکارا، حمله مهاجم انتحاری در مترو سن‌پترزبورگ ۳ آوریل ۲۰۱۷، بمب‌گذاری ۳۰ آوریل ۲۰۱۸ در کابل، و غیره ضمن نقض فاحش و روزافزون قواعد و اصول بنیادین حقوق بین‌المللی، مؤید این امر است که تروریسم این امکان را دارد تا به‌نجوی کامل و همه‌جانبه نسبت به صلح و امنیت بین‌المللی به‌مثابه تهدیدی جدید اطلاق شود.

^۲ - برای تروریست‌ها، فناوری هم در ابزارهای ترور، از جمله سلاح‌های کشتار جمعی و استفاده از اینترنت و هم در اهداف ترور، از جمله اهداف زیرساختی فناوری دخالت دارد. فناوری از طریق نظام‌های شناسایی هوشمند، فناوری‌های پیچیده برای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات و استفاده از اینترنت به‌عنوان پل‌ساز برای کاهش تنش‌هایی که می‌تواند منجر به تروریسم شود، می‌تواند ابزاری حیاتی در مبارزه با تروریسم باشد (Forst, 2012: 166).

^۳ - انقلاب شگرف سده بیست‌ویکم در فناوری‌های نوین موجب شد تا گروه‌های تروریستی همگام با این تحولات از سلاح و شیوه‌های کم‌هزینه و آسان‌تری برای نیل به اهداف خود استفاده کنند. نمونه بارز این سلاح‌ها و شیوه‌ها، کاربست سلاح بیولوژیک و توسل به تهدیدهای زیستی است. به‌علاوه، به‌کارگیری سلاح بیولوژیک و توسل به تهدیدهای زیستی است. اهمیت

تهدیدهای بیوتروریستی و آثار گسترده آن باعث افزایش توجه بین‌المللی در مقابله با این پدیده شده است (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۵۳).

^۴ - قطعنامه ۱۵۴۰ سه تعهد اصلی را برای دولت‌های عضو ملل متحد قائل شده است؛ نخست، عدم حمایت از بازیگران غیردولتی که به دنبال سلاح‌های کشتار جمعی از جمله سلاح‌های هسته‌ای هستند، دوم، تصویب و اجرای مقرراتی که بازیگران غیردولتی را از دستیابی یا استفاده از چنین سلاح‌هایی منع می‌کند. سوم، ایجاد سایر کنترل‌های داخلی برای محدودیت دستیابی و استفاده غیردولتی از چنین سلاح‌هایی. البته اجرای چنین ممنوعیت‌های گسترده کمک می‌کند تا اطمینان حاصل شود که عوامل مخرب به خطرناک‌ترین سلاح‌ها و مواد مرتبط جهان دسترسی ندارند.

^۵ - معاهده منع سلاح‌های هسته‌ای یک دست‌آورد بین‌المللی قابل توجه و یک رژیم چندجانبه پایدار است که شامل ممنوعیت‌هایی در حوزه‌های توسعه، آزمایش، تولید، دستیابی، دراختیارداشتن، ذخیره‌سازی، استفاده یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای می‌باشد. معاهده منع سلاح‌های هسته‌ای یا معاهده منع سلاح‌های هسته‌ای، اولین توافقنامه بین‌المللی الزام‌آور قانونی است که به طور جامع سلاح‌های هسته‌ای را با هدف نهایی حذف کامل آنها ممنوع می‌کند. در ۷ ژوئیه ۲۰۱۷ به تصویب رسید، در ۲۰ سپتامبر ۲۰۱۷ برای امضا مفتوح و در ۲۲ ژانویه ۲۰۲۱ لازم‌الاجرا شد. لازمه جهانی شدن این معاهده نیازمند یک کارسیاسی هدفمند است؛ چراکه مشارکت کشورهای هسته‌ای و کشورهای دارای سلاح هسته‌ای برای اجرایی شدن معاهده دشوار به عبارتی مخالفت سیاسی وحشتناکی را در پی خواهد داشت (بیرامی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۵۱).

از تروریسم هسته‌ای صرف ارتکاب خشونت هسته‌ای یا تهدید به آن علیه افراد و یا دولت‌ها نبوده، بلکه به مراحل پیش از اقدام (از قبیل تهیه، تصاحب، خرید و فروش، قاچاق، استفاده از مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای و حتی درخواست نمودن آن‌ها) نیز اشاره دارد. بر این اساس، به واسطه جرم‌انگاری این اعمال مقدماتی در مقایسه با اقدامات تروریستی متضمن خشونت جانی و مالی، یا تهدید به آن، تلاش می‌شود تا تروریست‌ها از دستیابی به مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای ناکام مانده و امنیت هسته‌ای مخدوش نگردد (عالی‌پور، ۱۳۸۵: ۵۷۹).

با عنایت به شرایط و اوضاع و احوال موجود، نگرانی در خصوص تروریسم هسته‌ای حداقل از اواخر دهه هفتاد هنگامی که «لوئیس رنه‌پرس» کتاب جامع خود در خصوص «تروریسم و امنیت جهانی: تهدید هسته‌ای» را منتشر نمود، مطرح بوده است (Beres, 1979: 1). از آن زمان دو واقعه به آنچه که امروزه یک نگرانی جدی بین‌المللی است بسیار دامن زده: فروپاشی اتحاد شوروی در ۱۹۹۱ و انفجار مرکز تجارت جهانی در کم‌تر از یک دهه قبل. واقعه نخست این احتمال را که پیشتر مطرح نبود، ایجاد کرد که ممکن است سلاح‌های هسته‌ای در اختیار بازیگران غیر دولتی قرار گیرد و واقعه دوم به طور دائمی این دیدگاه را که «تروریست‌ها از ایجاد تلفات بسیار، پرهیز می‌کنند»، تغییر داد.

با این همه، کسب و تحصیل و یا تلاش برای دسترسی به مواد و وسایل هسته‌ای برای ارتکاب اقدام‌های تروریستی مهم‌ترین کابوس جامعه جهانی را در سده جاری تشکیل می‌دهد. از اینرو، تروریسم هسته‌ای یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های جهانی است. به منظور مقابله با این تهدید، و با هدایت این اصل که تنها یک چارچوب حقوقی محکم و کافی می‌تواند به عنوان سنگ بنای ایجاد ظرفیت‌های دولت‌ها در این زمینه باشد، جامعه بین‌المللی مجموعه‌ای از اسناد حقوقی بین‌المللی را تدوین کرده است که برخی از اعمال غیر قانونی را جرم‌انگاری می‌کند. بازیگران دولتی که شامل سلاح‌های هسته‌ای یا مواد هسته‌ای یا سایر مواد رادیواکتیو هستند.^۲

در این زمینه، کنشگران نظام حقوق بین‌الملل در مقابله با

تروریسم در حوزه‌های هواپیمایی، ناوبری دریایی، هسته‌ای، گروگانگیری و غیره وجود دارد، اما خلاء یک سند بنیادین در زمینه مقابله با حملات تروریستی به زیرساخت‌های حیاتی یک کشور که هم حملات سایبری و هم فیزیکی را پوشش دهد، بسیار محسوس است (نعمت‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۵). این در حالی است که امروزه مبنای حقوقی بین‌المللی برای سیستم همکاری بین‌المللی ضدتروریستی شامل طیف گسترده‌ای از اسناد حقوقی بین‌المللی است. از اینرو، ایجاد مبنای قانونی برای همکاری عدالت کیفری بین‌المللی در پرونده‌های تروریسم که سازوکارهایی را فراهم می‌کند تا امکان تعقیب و سرکوب و حتی پیشگیری از اقدام‌های تروریستی را در جامعه بین‌المللی ایجاد کند (Alizade, 2021: 1).

با این حال، تروریسم هسته‌ای^۱ جدیدترین و خطرناک‌ترین شکل تروریسم بوده و به رغم آنکه هنوز سایه شوم آن بر پیکره جامعه انسانی و همچنین دولت‌ها سنگینی نمی‌کند، اما احتمال وقوع آن موجب نگرانی جامعه جهانی شده است. اقدامات تروریستی هسته‌ای یا ناظر به استفاده از مواد و تسلیحات هسته‌ای علیه افراد یا دولت‌هاست و یا اینکه متضمن انجام رفتارهای غیرقانونی علیه مواد و تأسیسات هسته‌ای می‌باشد و در هر صورت، مواد رادیواکتیو یا تسلیحات و تأسیسات هسته‌ای، یا موضوع جرم هستند و یا وسیله ارتکاب جرم. به همین دلیل در اسناد بین‌المللی، منظور

^۱ - تروریسم هسته‌ای به هر شخص یا افرادی که سلاح هسته‌ای را منفجر می‌کنند به عنوان یک عمل تروریستی (یعنی استفاده غیرقانونی یا غیراخلاقی از خشونت برای اهداف سیاسی یا مذهبی) اطلاق می‌شود. برخی از تعاریف تروریسم هسته‌ای شامل خرابکاری در تأسیسات هسته‌ای و یا انفجار یک دستگاه رادیولوژیکی است که در اصطلاح عامیانه آن را «بمب کثیف» می‌نامند، اما اتفاق نظر وجود ندارد. از نظر مفاد حقوقی ماده نخست کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدام‌های تروریسم هسته‌ای، تروریسم هسته‌ای جرمی است که اگر شخصی به طور غیرقانونی و عمدی «به هر نحوی از مواد رادیواکتیو استفاده کند ... به قصد ایجاد مرگ یا صدمات جدی بدنی؛ یا به قصد ایجاد صدمات اساسی به اموال یا محیط زیست. یا به قصد وادار کردن یک شخص حقیقی یا حقوقی، یک سازمان بین‌المللی یا یک دولت به انجام یا خودداری از انجام یک عمل؛

- "Nuclear Security Dossier: Nuclear Terrorism Fact Sheet", Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, Archived from the Original on 17 January 2013.

^۲ - <https://www.unodc.org/icsant/en/main-features-of-the-convention.html>

آن‌ها شده بودند و اسناد حقوقی موجود که به ابعاد گوناگون معضل تروریسم بین‌المللی می‌پرداختند را بر شمرد. بر همین اساس دولت‌ها متعهد شدند از اسناد بین‌المللی موجود راجع به تروریسم بین‌المللی تحلیلی ارائه دهند تا خلاء اسناد موجود در این رابطه آشکار گردیده و در تدوین یک چهارچوب قانونی جامع برای کنوانسیون‌های ضد تروریسم، خلاء موجود را پوشش دهند. از این‌رو، تعهد دولت‌ها «تقویت چارچوب» بود بدون این‌که به جرائمی برای انعقاد یک معاهده عام اشاره شود (Tarry Hughes, 2023: 531).

در نهایت، این‌که انعقاد یک معاهده جامع امکان دارد یا خیر هم‌چنان محل سؤال است و شاید پس از تهیه و تدوین آن این مشکل مرتفع شود. برای تحقق این امر، اقدام جهت تهیه و تدوین یک متن جامع علیه تروریسم باید بدون تأخیر ادامه یابد. حقیقت آن است که بحث حقوقی در مورد این موضوع هم‌چنان در جریان داشته و تضادهای سیاسی ظریف و مستمری را میان موافقان انعقاد یک کنوانسیون جامع ضد تروریستی و موافقان رویکرد موضوعی یا بخشی، که انعقاد کنوانسیون‌هایی با دامنه شمول محدود را ترجیح می‌دهند، برانگیخته است. این‌که دوازده کنوانسیون ضد تروریستی اتخاذ شده‌اند که مجموعه‌ای از معاهداتی تلقی می‌شوند و مطابق قطعنامه‌های متعدد مجمع عمومی و به‌ویژه قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت از کلیه دولت‌ها خواسته شده که این معاهدات را تصویب کنند، به طور موقت توازن را به نفع موافقان رویکرد بخشی تغییر داده است.

در واقع در سراسر فعالیت‌های مقدماتی راجع به کنوانسیون، بسیاری از هیات‌های نمایندگی، مکرراً بر اهمیت نیل به یک تعریف حقوقی دقیق و صریح از تروریسم در چارچوب یک سند جامع تأکید می‌کردند. با این وجود و علی‌رغم این‌که فعالیت بر روی کنوانسیون جامع به جایی نرسید، متن کنوانسیون سرکوب اقدام‌های تروریستی هسته‌ای تدوین و تصویب شد.

مع الوصف، اذعان می‌شود که این کنوانسیون، سیزدهمین سندی است که درخصوص مبارزه با تروریسم بوده و متن اولیه آن از سوی روسیه به مجمع عمومی سازمان ملل متحد پیشنهاد گردیده است. با این وجود مجمع عمومی در ۱۷

چنین اقدام‌هایی طی انشای کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدام‌های تروریسم هسته‌ای، جرم‌انگاری این دسته از اقدام‌های دهشتناک را در دستور کار قرار دادند (مشکات، ۱۴۰۰: ۱۲۵). کنوانسیون، در واقع، مبنایی را برای هماهنگ‌سازی مقررات جرم‌انگاری در سراسر حوزه‌های قضایی فراهم می‌کند. بدین ترتیب چارچوب همکاری بین‌المللی علیه اقدام‌های تروریستی که شامل مواد هسته‌ای یا سایر مواد رادیواکتیو است، تقویت و تسهیل می‌شود. البته کنوانسیون، برای جرم‌انگاری اقدام‌های تروریستی هسته‌ای و ترویج همکاری پلیسی و قضایی در پیشگیری، تحقیق و مجازات آن اقدام‌ها طراحی شده است.

۲- شناخت تحولات تاریخی

سابقه طرح موضوع ضرورت پیش‌گیری از تروریسم هسته‌ای در عرصه بین‌المللی به سال‌های پایانی دهه ۱۹۶۰ بر می‌گردد. در این تاریخ و سالهای پس از آن یک سلسله وقایعی در گوشه و کنار جهان (هم‌چون تهدید فرمانده نظامی سین کیانگ چین به اشغال و تخریب پایگاه هسته‌ای در پی وقوع اختلاف سیاسی با دولت مرکزی در سال ۱۹۶۷) رخ داد که در نتیجه آن ضرورت اتخاذ اقدامات بین‌المللی جهت مبارزه با تروریسم هسته‌ای در محافل بین‌المللی طرح گردید. از این‌رو، در پی حدوث چنین وقایعی، برخی از نهادهای بین‌المللی، از جمله آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ضرورت پیش‌گیری و مبارزه با تروریسم هسته‌ای را در دستور کار خود قرار داد و متعاقب آن یک سلسله مقررات و دستورالعمل‌هایی را تهیه و تدوین نمود.

با این وجود، مسأله مهم این‌که «آیا به طور قانونی و عملی امکان تهیه و تدوین یک سند جامع و معتبر برای مقابله با کلیه اشکال و مظاهر تروریسم وجود دارد؟» تاکنون تعداد قابل توجهی از معاهدات راجع به مقابله با اعمال تروریستی در بخش‌های خاص منعقد شده‌اند، اما طرح انعقاد یک سند جامع که به ویژه حاوی یک تعریف حقوقی از تروریسم باشد تا کنون به نتیجه‌ای نرسیده است. در سال ۱۹۹۴، مجمع عمومی ملل متحد به بررسی تمامی تدابیری پرداخت که دولت‌ها برای مقابله با تروریسم بین‌المللی تشویق به اتخاذ

درخواست با تهدید یا استفاده از زور یا سایر اشکال ارباب برای انتقال. چنین موادی نیز به عنوان اقدام‌های تروریستی هسته‌ای در نظر گرفته می‌شود.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است و با رویکرد اسنادی و شناسایی مفاد کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدام‌های تروریسم هسته‌ای از حیث حقوقی و فنی انجام شده است.

بحث و نظر

۱- شناخت حقوقی واژگان فنی

مقدمه کنوانسیون مرکب از سیزده بند که به سبک معمول قطعنامه‌های مجمع عمومی نگارش یافته و هدف از آن قرار دادن کنوانسیون در وضعیت‌های مورد اشاره در مقدمه می‌باشد. نخست به این مطلب اشاره می‌شود که کنوانسیون به واسطه وجود اهداف ملل متحد در ماده نخست منشور با مسأله حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ارتباط دارد.

افزون بر این، کنوانسیون گامی دیگر در جهت اتخاذ تصمیمات، تدابیر و اسنادی است که توسط ملل متحده طی دهه‌های اخیر با هدف امحای تروریسم بین‌المللی در تمامی اشکال آن صورت پذیرفته است. مقدمه مزبور در بند سوم خویش به اصل «حق همه دولت‌ها برای توسعه و به کارگیری انرژی هسته‌ای برای مقاصد صلح آمیز و منافع مشروع آن‌ها در مزایای احتمالی است که از کاربرد صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای ناشی می‌شود» اشاره دارد.

ماده نخست به ارائه تعریفی از شش واژه می‌پردازد که اغلب آن‌ها از واژگانی هستند که در دیگر اسناد و معاهدات بین‌المللی هسته‌ای به کار رفته‌اند. این واژگان شامل موارد ذیل می‌باشند:

الف- «مواد رادیواکتیو» عبارتند از مواد هسته‌ای و دیگر مواد رادیواکتیوی که دارای هسته‌هایی هستند که به طور آبی متلاشی می‌شوند (فرآیندی که با خروج یک یا چند نوع اشعه سوزاننده هم‌چون اشعه‌های آلفا، بتا، هسته‌های نوترونی و اشعه گاما همراه است) و به دلیل ویژگی‌های شکافت‌پذیری یا رادیولوژیکی خویش می‌توانند به مرگ، صدمه شدید

دسامبر ۱۹۹۶ طی صدور قطعنامه ۵۱/۲۱۰، کمیته خاصی را برای بررسی پیش نویس کنوانسیون ایجاد نمود که کمیته مذکور، از بدو تأسیس تا دسامبر ۲۰۰۴، طی تحقیق، تفحص، بازبینی چندین متن جامع از پیش‌نویس و نیز مذاکرات غیر رسمی با اعضای خویش، در نهایت متن پیش‌نویس کنوانسیون مقابله با تروریسم هسته‌ای را به مجمع عمومی ارائه نمود که مجمع عمومی در ۱۳ آوریل ۲۰۰۵ آنرا تصویب نمود.^۱ از این‌رو، سی روز پس از دریافت بیست و دومین سند تصویب از بنگلادش در هفتم جولای ۲۰۰۷ لازم الاجرا گردید.^۲

کنوانسیون، تروریسم هسته‌ای را به‌عنوان استفاده یا تهدید به استفاده از مواد هسته‌ای، سوخت هسته‌ای، محصولات یا ضایعات رادیواکتیو یا هر ماده رادیواکتیو دیگری با خواص سمی^۳، انفجاری یا دیگر خطرناک تعریف می‌کند. این تعریف شامل استفاده یا تهدید به استفاده از هر گونه تاسیسات هسته‌ای، مواد منفجره هسته‌ای، یا وسایل تشعشعی به منظور کشتن یا زخمی کردن افراد، آسیب رساندن به اموال یا محیط زیست، یا مجبور کردن افراد، دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی به انجام یا خودداری از انجام هر عملی دریافت غیرمجاز از طریق کلاهبرداری، سرقت، یا ضبط اجباری هرگونه مواد هسته‌ای، مواد رادیواکتیو، تاسیسات هسته‌ای، یا وسایل انفجاری هسته‌ای متعلق به یک دولت عضو، یا

^۱ - از اکتبر ۲۰۲۲، این کنوانسیون دارای ۱۱۵ امضاکننده و ۱۲۰ کشور عضو، از جمله قدرت‌های هسته‌ای چین، فرانسه، هند، روسیه، بریتانیا و ایالات متحده است؛

- Disarmament Treaties Database: International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism". United Nations Office for Disarmament Affairs. Retrieved 10 February 2021.

^۲ - لازم به ذکر است یکی از مهمترین اقدام‌های بین‌المللی راجع به مقابله با جرایم تروریستی هسته‌ای پس از تصویب کنوانسیون ۲۰۰۵، نشست امنیت هسته‌ای که مورد حمایت شورای امنیت در قطعنامه ۱۸۸۷ مورخ ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۹ قرار گرفته بود، در ۱۳ آوریل ۲۰۱۰ در واشنگتن با حضور نمایندگان چهل و هفت دولت، اتحادیه اروپا، سازمان ملل متحد و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی برگزار شد.

^۳ - گازهای سمی برای اولین بار در سال ۱۹۲۵ ممنوع شد، اما تنها استفاده از آنها، نه تولید یا فروش آنها. استفاده‌های متعددی از گازهای سمی از جمله امروزه در سوریه صورت گرفته است. سلاح‌های بیولوژیک و سمی در سال ۱۹۷۲ ممنوع شد، اگرچه استفاده از آنها در کنوانسیون ۱۹۷۲ ذکر نشده است (Solis, 2021: 611).

د- «وسایل» عبارت است از: الف) هرگونه وسیله انفجاری هسته‌ای؛ ب) هرگونه وسیله یا تجهیزات پخش مواد رادیو اکتیو یا تجهیزات انتشار اشعه‌های رادیو اکتیو به دلیل خصوصیات رادیولوژیک آن که می‌تواند موجب مرگ، صدمه شدید جسمی یا خسارات قابل توجه به اموال و محیط زیست شود.

ه- «تأسیسات دولتی متعلق به دولت» شامل هرگونه تأسیسات موقت یا دائمی است که در اختیار نمایندگان یک دولت، اعضای یک دولت، قانون‌گذاران یا مأموران قوه قضائیه یا کارمندان یک دولت یا هر مرجع یا مؤسسه دولتی دیگر یا کارمندان یا مأموران یک سازمان بین‌الدولی در ارتباط با انجام وظایف رسمی آن‌هاست، می‌باشد.

ر- «نیروهای نظامی یک دولت» عبارتند از نیروهای نظامی یک دولت که به موجب قوانین داخلی آن دولت در جهت هدف اصلی دفاع از امنیت ملی سازماندهی، آموزش و تجهیز شده‌اند و افرادی که به منظور پشتیبانی از این نیروهای مسلح تحت امر، کنترل و مسئولیت رسمی آن‌ها هستند.

۲- اقسام اقدام‌های مجرمانه

ماده دوم کنوانسیون که با استفاده از واژگان دقیق حقوق کیفری تدوین شده است. از این‌رو، نه تنها فاقد مفهوم «شمول» بوده، بلکه به جای آن به طور مستقیم جرایمی را بر شمرده که بدون آن‌ها را از حیث تفکیک رسمی میان جرم و جنایت توصیف کند، منوط به مقررات مندرج در مواد ۳ و ۴ و مشروط بر آن که چنان جرایمی توسط شخصی عمداً و به صورت غیر قانونی انجام شوند، می‌باشد. قصد یک مفهوم بنیادین حقوق کیفری است. منظور از «شخص»، شخص حقیقی در مفهوم حقوق کیفری است؛ یعنی مسئولیت کیفری بین‌المللی یک شخص و نه بر اساس تعریف حقوقی مورد استفاده در حقوق مدنی که هر دو شخص حقوقی و حقیقی را در بر می‌گیرد. اشاره به «دیگران» و «گروهی از اشخاص» در قسمت «ب» و «ج» بند ۴ و مشخصاً به شخص حقوقی در شق ۳ قسمت «ب» بند ۱ حاکی از آن است که قربانی احتمالی می‌تواند یک شخص باشد.

جرایم مندرج در بندهای (۴-۱) ماده ۲، با این معیار دسته‌بندی شده‌اند. این جرایم عبارتند از: ۱- شخص مرتکب

جسمی یا خسارات قابل توجه به اموال و محیط زیست (مدرسی و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۲۴-۱۱۷) منجر شوند. این واژه که به صورت مفرد به کار رفته در هیچ یک از کنوانسیون‌های هسته‌ای موجود مورد استفاده قرار نرفته است. با این وجود واژه مذکور با تعریفی صرفاً فنی در مقررات مربوط به حمل و نقل مواد رادیو اکتیو به کار رفته^۱ که از متن پیشنهادی آژانس و کمیته خاص در اجلاس دوم پیروی نمی‌کند.

ب- «مواد هسته‌ای» شامل پلوتونیوم به استثنای پلوتونیومی که تمرکز ایزوتوپی آن بیش از ۸۰ درصد پلوتونیوم ۲۳۸ باشد. اورانیوم ۲۳۳، اورانیوم غنی شده با ایزوتوپ ۲۳۵ یا ۲۳۳، اورانیوم حاوی ترکیبی از ایزوتوپ‌هایی با ماهیت متفاوت از شکل طلا یا رسوب طلا، یا هر ماده‌ای که حاوی یک یا چند ماده از موارد فوق باشد. این تعریف دقیقاً از بندهای «الف» و «ب» ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۸۰ استفاده شده است. همچنین بند «ب» که اورانیوم غنی شده را تعریف می‌کند به بند ۳ ماده ۲۰ اساس‌نامه آژانس شباهت دارد.

ج- «تأسیسات هسته‌ای»^۲ شامل: الف) هرگونه راکتور هسته‌ای^۳ از جمله راکتورهایی که در کشتی‌ها، هواپیماها، سفینه‌های فضایی و ماشین‌ها به کار می‌رود و به عنوان یک منبع انرژی برای به حرکت در آوردن آن وسایل استفاده شود؛ ب) هرگونه کارخانه یا وسیله‌ای که برای تولید، ذخیره سازی، باز فرآوری یا حمل و نقل مواد رادیو اکتیو به کار می‌رود.

^۱ - Regulations for the Safe Transport of Radioactive Material IAEA Safety Standards Series, No. TS-R-1 "ST- 1 amended" 1996 Edition "amended" Paragraph 236, Page 12.

^۲ - کنوانسیون طیف وسیعی از اقدام‌ها و اهداف احتمالی، از جمله نیروگاه‌های هسته‌ای و راکتورهای هسته‌ای را پوشش می‌دهد.

^۳ - کنوانسیون بیشتر بر جرم‌انگاری اقداماتی که جرم‌انگاری نشده بودند متمرکز است تا تجویز پاسخ به آن جنایات؛ بنابراین هیچ مسأله جدیدی در اجرای نوآوری‌های راکتورهای پیشرفته مطرح نشده است. تعاریف کنوانسیون از جنایات مربوطه نیز به اندازه کافی گسترده است که فناوری پیشرفته راکتور را شامل می‌شود؛ «مواد رادیواکتیو» شامل سوخت‌های راکتورهای پیشرفته به همان وضوح سوخت‌های هسته‌ای سنتی است و هر «دستگاه» با استفاده از چنین مواد رادیواکتیو شامل راکتورهای پیشرفته نیز می‌شود. به هر روی، همانطور که فناوری پیشرفته راکتور در حال افزایش است، تهدید تروریسم هسته‌ای نیز افزایش می‌یابد. پیشگیری از واقعی شدن این تهدید مستلزم راستی‌آزمایی، همکاری و اجرای بسیار بیشتری نسبت به مبارزه با عدم اشاعه بوده، که این امر صرفاً به دلیل تفاوت‌های بین تهدیدهای تروریستی و عامل دولتی است (Tarry Hughes, 2023: 551).

می‌شود.» اصلاحات وارده بر ماده ۲، این مقرر را با اضافه کردن بندهایی به آن تکمیل می‌کند: «مواد هسته‌ای که برای اهداف صلح آمیز به کار می‌روند و به هنگام مصرف داخلی، ذخیره سازی و حمل و نقل»، بند ۵ ماده ۲ اصلاحی عبارت «مواد هسته‌ای را که برای اهداف نظامی استفاده یا حفظ می‌شود» را از دایره شمول خویش مستثنی می‌کند.

مسأله تداخل و هم‌پوشانی احتمالی این کنوانسیون با کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای پیش از اصلاحات وارد بر آن در خصوص اجرای کنوانسیون جدید در پرتو نقطه نظرات دبیر خانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی مورد بحث و بررسی قرار گرفت. آژانس خاطر نشان کرده بود هنگامی که معاهدات متوالی در یک زمینه واحد قابل اعمالند، ضرورتاً موخرترین معاهده بر معاهده قبلی تفوق ندارد. در این ارتباط به اعضای کمیته خاص گفته شد که مطابق ماده ۳۰ کنوانسیون وین راجع به حقوق معاهدات، پیچیدگی‌های ناشی از تداخل و هم‌پوشانی رژیم‌های معاهداتی و مطلوبیت حفظ انسجام، ثبات و استمرار در روابط معاهداتی بایستی مدنظر قرار گیرد (Spagnolo, 2022: 421).

در سند فوق الذکر، دبیرخانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، تداخل‌های احتمالی پیش‌نویس کنوانسیون را با دامنه شمول کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای به صورت دقیق مورد بررسی قرار داد و به‌ویژه بر این نکته تأکید کرد کنوانسیون اخیر برخی وضعیت‌هایی را که به عنوان اعمال ارتكابی عمدی در تأسیسات قابل اعمال باشند را پوشش نموده است.

راه‌حلی که توسط دبیرخانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ارائه شد آن بود که به جای این کنوانسیون، سند مشترکی تهیه شود که هم کنوانسیون ۱۹۸۰ و هم پیش‌نویس کنوانسیون را همچنان که به کمیته تسلیم شده است را در برگیرد یا در متن کنوانسیون، به کنوانسیون ۱۹۸۰ به عنوان یک قانون خاص که دارای دامنه شمول محدودتری است اشاره شود.

موافقان پیش‌نویس، اظهار داشتند که روی‌کرد کنوانسیون جدید کاملاً متفاوت بوده، به‌ویژه به دلیل این که دامنه شمول کنوانسیون ۱۹۸۰ محدود به مواد هسته‌ای می‌باشد برای اهداف صلح آمیز مورد استفاده قرار می‌گیرند و مواد هسته‌ای

یکی از جرایم مندرج در مفاد این کنوانسیون می‌گردد، اگر او به قصد غیرقانونی و عمدی: الف) مواد رادیواکتیو دارا شود یا وسیله‌ای را ساخته یا تصرف کند. ۱-الف) به قصد کشتن یا ایراد جراحت شدید جسمانی و یا، ۲-الف) به قصد ورود صدمات اساسی به اموال یا محیط زیست. ب) از ماده رادیواکتیو یا وسیله استفاده نماید یا به تأسیسات هسته‌ای خسارت وارد آورد به نحوی که سبب انتشار یا خطر انتشار مواد رادیواکتیو گردد. ۱-ب) به قصد کشتن یا ایراد جراحت شدید جسمانی و یا، ۲-ب) به قصد ورود صدمات اساسی به اموال یا محیط زیست یا، ۳-ب) به قصد اجبار شخص حقیقی یا حقوقی یا سازمان بین‌المللی یا دولت جهت ارتکاب فعل یا ترک فعل. ۲- هم‌چنین یک شخص مرتکب جرمی می‌شود، اگر او: الف) تهدید به ارتکاب یکی از جرایم مقرر در پاراگراف (ب-۱) این ماده نماید در صورتی که اوضاع و احوال نشان دهد که آن تهدید مؤثر است؛ ب) به طور غیرقانونی و عمدی از طریق تهدید یا استفاده از زور، ماده رادیواکتیو، وسیله یا تأسیسات هسته‌ای مطالبه و درخواست کند اگر که اوضاع و احوال نشان‌گر تهدید مؤثر باشد. ۳- به‌علاوه یک شخص مرتکب جرم شده است اگر او شروع به ارتکاب یکی از جرایم مقرر در بند اول این ماده کند. ۴- هم‌چنین یک شخص مرتکب جرمی می‌شود، اگر او: الف) به عنوان معاون در ارتکاب یکی از جرایم مذکور در بند ۱، ۲ یا ۳ مشارکت نماید یا، ب) با سازماندهی یا هدایت افرادی دیگر آنان را به ارتکاب جرایم مذکور در بند اول، یا سوم این ماده سوق دهد یا، ج) به هر طریق دیگری در ارتکاب یک یا چند مورد از جرایم مذکور در بند ۱، ۲ یا ۳ این ماده با گروهی از افراد که با هدف مشترکی فعالیت می‌کنند مشارکت نماید و چنین مشارکتی عمدی قلمداد خواهد شد، خواه آن جرم یا جرایم مزبور را با هدف گسترش فعالیت مجرمانه عمومی، خواه در راستای هدف گروهی خاص و یا با علم به قصد آن گروه مرتکب شود.

در مقابل، کنوانسیون حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای دامنه شمول خویش را در بند ۱ ماده ۲ این‌گونه تعریف می‌کند: «کنوانسیون حاضر بر مواد هسته‌ای که برای اهداف صلح آمیز استفاده می‌شود و به هنگام حمل آن مواد اعمال

جرائم مذکور در کنوانسیون، «هیچ موردی در ماده حاضر به هر صورت قواعد حقوق بین‌الملل حاکم بر مسؤولیت ناشی از خسارات هسته‌ای یا سایر قواعد حقوق بین‌الملل را تحت الشعاع قرار نمی‌دهد».

هم‌چنین کنوانسیون موضوع مشروعیت استفاده یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای توسط دولت‌ها را مورد خطاب قرار نمی‌دهد و نباید این‌گونه تفسیر شود (ماده (۴)۴).

۴- تعهدات دولتهای عضو

تعهدات اصلی دولتهای عضو که در ماده ۵ مقرر شده‌اند آن است که اقدامات ضروری ذیل را اتخاذ کنند: ۱- جرایم مذکور در ماده ۲ را در قوانین داخلی خویش به عنوان جرایم کیفری جرم‌انگاری کنند؛ ۲- با توجه به ماهیت شدید این جرایم، مجازات‌های مناسبی را برای آن‌ها در حقوق کیفری خویش در نظر بگیرند.

این دو اقدام به‌طور اساسی در محدوده حقوق کیفری داخلی یک دولت قرار دارند که کنوانسیون آن را اصلاح و تکمیل می‌کند. از این‌رو، دولت عضو متعهد می‌شود که تضمین نماید اعمال تعریف شده موجود در یک سند بین‌المللی در محدوده حقوق کیفری داخلی خویش قرار گیرد و اقدامات اجرایی را به موجب قانون خویش اتخاذ کند.

ماده ۶ دارای برخی ویژگی‌های یک تعریف واقعی از یک عمل تروریستی بوده که تصریح می‌کند دولتهای عضو ملزم می‌باشند اقدامات ضروری اتخاذ کنند تا تضمین شود که «اعمال مجرمانه مشمول این کنوانسیون به‌ویژه هنگامی که آن اعمال به صورت عمدی و با هدف ایجاد ترس در عموم مردم یا گروهی از اشخاص یا اشخاص خاصی صورت پذیرد، تحت هیچ شرایطی و یا هیچ گونه انگیزه سیاسی، فلسفی، ایدئولوژی، نژادی، مذهبی یا انگیزه‌های مشابه قابل توجیه نبوده و با مجازات‌هایی متناسب با ماهیت شدید این جرایم پاسخ داده شوند».

در خصوص پیش‌گیری، ماده ۸ کنوانسیون تصریح می‌کند که دولتهای عضو باید کلیه تلاش خویش را به کار بندند تا اقدامات مناسبی را اتخاذ کنند تا حفاظت در برابر مواد رادیواکتیو با توجه به توصیه‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی تضمین شود. این مقرر که از حیث حقوقی دارای ابهام است به استانداردهای غیر الزام‌آور اما پذیرفته شده حفاظت

دارای کاربرد نظامی را در بر نمی‌گیرد و هم‌چنین از آنجایی که ضروری بود اعمال تروریستی هسته‌ای بر مبنای هدف این اعمال که آن‌ها را از دیگر اعمال مجرمانه متمایز ساخته، تعریف شوند. هدف از کنوانسیون آن بود که بیشترین طیف از اهداف، اشکال و مظاهر تروریسم هسته‌ای را در بر گیرد. هم‌راستا با این رویکرد، در کمیته خاص توافق شد که کنوانسیون به میزان زیادی بر دو سند ضد تروریستی موضوعی مصوب مجمع عمومی یعنی کنوانسیون بین‌المللی مقابله با بمب‌گذاری‌های هسته‌ای ۱۹۹۷ و کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم ۱۹۹۹ مبتنی باشد. ساختار و واژگان این دو کنوانسیون الگویی برای کنوانسیون حاضر شد.

۳- محدودیت‌ها و استثناءها

ماده ۳ مقرر می‌کند که اعمال کنوانسیون حاضر محدود به جرایمی است که در چارچوب بین‌المللی ارتکاب یافته باشند، یعنی بیش از یک دولت در آن نقش داشته یا موضوع به چند دولت مرتبط باشد. از این‌رو کنوانسیون در مواردی که یک جرم صرفاً در قلمرو یک دولت ارتکاب یافته، بزه‌دیده‌گان و مجرم ادعایی همان دولتنند، مجرم ادعایی در قلمرو همان دولت یافت شده است و هیچ مبنای صلاحیتی برای اعمال صلاحیت دولتی دیگر وجود ندارد، اعمال نمی‌شود.

ماده ۴ مقرر می‌کند که هیچ یک از مقررات این کنوانسیون نباید حقوق، تعهدات و مسؤولیت‌های دولت‌ها و اشخاص را به موجب حقوق بین‌الملل و به‌ویژه منشور ملل متحد حقوق بین‌الملل بشردوستانه تحت تأثیر قرار دهد.

به علاوه، کنوانسیون بر فعالیت‌های نیروهای نظامی یک دولت طی مخاصمات مسلحانه که به موجب حقوق بین‌الملل بشر دوستانه تعریف شده اعمال نمی‌شود. اگر چه بند بعدی مقرر می‌کند مقررات مربوط به نیروهای نظامی نباید اعمال غیر قانونی را قانونی کرده یا مانع تعقیب مجرمان به موجب دیگر قوانین شود. اشاره به قواعد حاکم بر مخاصمات مسلحانه ویژگی مستمر اسناد ضد تروریستی است که اخیراً تصویب می‌شوند. جدا از این امر، در چارچوب تدابیر قابل اعمال در زمان توقیف و ضبط مواد هسته‌ای، ماده (۷) ۱۸ مقرر می‌دارد که در صورت انتشار آلودگی در ارتباط با یکی از

هم‌چنین باید شخصی و «فعال» باشد؛ بدین معنی جرایمی را که توسط تبعه یک دولت فارغ از محل وقوع آن در هر جا ارتکاب می‌یابند را در برگیرد.

بند (۲) ماده ۹ تصریح می‌کند دولت عضو می‌تواند صلاحیتش را در رابطه با جرمی علیه یکی از اتباعش (صلاحیت شخصی منفعل) یا علیه یکی از تأسیسات متعلق به آن دولت در خارج (هم‌چون محل مأموریت یک دیپلماتیک) صورت می‌گیرد یا توسط یک شخص بدون تابعیت که محل سکونت دائمی او در قلمرو آن دولت است اگر آن جرم با این هدف ارتکاب یافته باشد که آن دولت را به انجام یا ممانعت از انجام یک فعل وادار کند یا در صورتیکه آن جرم در کشتی یا هواپیمایی ارتکاب یافته باشد که تحت اختیار آن دولت عمل می‌کند، اعمال نماید. یک دولت هم‌چنین در مواردی نیز که یک مجرم ادعایی را به دولت عضو صاحب صلاحیت مسترد نمی‌کند نیز می‌تواند صلاحیت خویش را اعمال کند.

کنوانسیون، به طور مفصل و دقیق به مسائل حقوقی و آیین دادرسی کیفری و همکاری بین‌المللی در ارتباط با استرداد پرداخته است. تعهدات دولت عضو و آیین‌های قابل اعمال بر وی از زمانی که مطلع می‌شود جرمی ارتکاب یافته، تا انجام رسیدگی‌های کیفری یا استرداد مجرم ادعایی همگی به تفصیل در مواد ۱۶-۱۰ مقرر شده‌اند.

فراتر از مقررات مربوط به همکاری‌های معمول میان دولت‌ها، کنوانسیون معاضدت حقوقی ممکن را چه بر اساس یک معاهده معاضدت حقوقی متقابل موجود یا مستقل از هر گونه معاهده یا موافقت‌نامه را تشویق می‌کند.

پس از کشف و ضبط و تحت کنترل در آوردن مواد رادیواکتیو یا تأسیسات هسته‌ای، دولت‌های عضو به موجب ماده ۱۸ تعهدات خاصی دارند. نخست آن که دولت‌ها باید اقداماتی انجام دهند که مواد رادیواکتیو موجب ورود خسارت نگردد و تضمین نمایند که بر اساس پادمان‌های قابل اعمال آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و استانداردهای ایمنی منتشر شده توسط آژانس نگهداری می‌شوند. دوم این که دولت کشف و ضبط کننده باید این مواد را به دولت عضوی که به او تعلق دارند یا به دولتی که چنان موادی از قلمرو او بوده شده‌اند، باز گرداند. کنوانسیون هم‌چنین به مواردی نیز که یک دولت

فیزیکی از مواد هسته‌ای اشاره دارد. با این حال به کنوانسیون حفاظت فیزیکی از تأسیسات هسته‌ای (۱۹۸۰) در بخش تعهدات دولت‌های عضو اشاره نشده است تا در اجرای کنوانسیون در رابطه با دولت‌هایی که عضو کنوانسیون ۱۹۸۰ نیستند، خللی ایجاد نشود.

هم‌چنین دولت‌های عضو بر اساس مقررات ماده ۷ موظف می‌باشند برای پیش‌گیری و مقابله با چنین اقداماتی (از جمله اقداماتی که هدف از آن ممنوعیت فعالیت‌های غیر قانونی در قلمرو خویش می‌باشد) با یک‌دیگر همکاری کنند. این همکاری می‌تواند از طریق تبادل اطلاعات «دقیق و صحیح» و هماهنگی تدابیر پیش‌گیرانه صورت پذیرد. هم‌چنین لازم است که با سازمان‌های بین‌المللی هم‌چون سازمان ملل متحد از طریق دبیرکل همکاری کنند (Herbach, 2021: 49-52).

در رابطه با تعهدات دولت‌های عضو به همکاری با یک‌دیگر به‌ویژه از طریق مبادله اطلاعات، کنوانسیون نقش مهمی را برای محرمانه بودن قائل است. در این ارتباط ماده ۷ به دولت‌ها اجازه می‌دهد که «برای حمایت از محرمانه بودن اطلاعاتی که دریافت می‌کنند تدابیر مقتضی سازگار با حقوق داخلی خویش اتخاذ نمایند».

بیش از مسائل کلیدی که این کنوانسیون برای نیل به اهدافش در ارتباط با مقابله و سرکوب اعمال تروریستی باید صورت دهد، ارائه تعریفی از قواعد آشکار صلاحیتی برای پیش‌گیری از وضعیت‌هایی است که در آن امکان دارد دولت‌ها به مرتکبان احتمالی پناه دهند و از تعارض صلاحیت بین دولت‌های عضو جلوگیری نمایند. بدین منظور کنوانسیون تصریح می‌کند که دولت‌های عضو آشکارا صلاحیت خویش را برای رسیدگی به تمامی جرایم مشمول کنوانسیون اعلام کنند.

مطابق بند «ب» ماده ۹ صلاحیت تعیین شده توسط دولت‌های عضو باید سرزمینی باشد؛ یعنی جرائمی را در بر گیرد که در قلمرو یک دولت عضو ارتکاب یافته‌اند و البته شامل جرایمی که برفراز عرشه کشتی‌های حامل پرچم آن دولت یا در هواپیماهایی که به موجب مقررات همان دولت به ثبت رسیده‌اند، ارتکاب یافته، نیز می‌شود. این صلاحیت

پیش‌گیری از تروریسم هسته‌ای که اکنون دارای یک کنوانسیون الزام‌آور حقوقی نیز هست، حاکی از آن می‌باشد که بسیاری از دولت‌ها در مورد این تهدید نگران بوده و تمایل دارند اسناد حقوقی بین‌المللی در این جهت گام بردارند. سهم کنوانسیون در این تلاش‌ها هر چه تعداد اعضای آن زیاده‌تر شود بیشتر می‌شود و اجرای کنوانسیون توسط دولت‌های عضو، دیگر فعالیت‌های ملی، دو جانبه یا چند جانبه که برای مقابله با تروریسم هسته‌ای طراحی شده‌اند را تقویت می‌کند (Fidler, 2007: 4-6).

این فعالیت‌های متنوع دوجانبه و چندجانبه در کنار یکدیگر، شبکه‌ای از پیش‌گیری برای برخورد با تهدید تروریسم هسته‌ای را شکل می‌دهند. در عین حال اسناد و ابتکاراتی که این شبکه را تشکیل می‌دهند نگرانی‌ها را در خصوص این که رژیم فعلی مقابله با تروریسم هسته‌ای فاقد استانداردهای دقیق برای حفاظت فیزیکی از مواد رادیواکتیو و تأسیسات هسته‌ای یا سازوکارهای بهبود اقدامات حفاظت فیزیکی درون دولت‌هاست، از بین نمی‌برند (Nystuen, et al., 2014: 83-56). کنوانسیون به هیچ‌یک از این مسائل به طور مستقیم نمی‌پردازد. رویکردهای گوناگونی به بهبود حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای و تأسیسات مربوطه وجود دارند. ابتکار جهانی برای مقابله با تروریسم هسته‌ای به دنبال ائتلافی از دولت‌های موافق برای «بهبود حساسی، کنترل و حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای و رادیواکتیو و امنیت تأسیسات هسته‌ای» ایجاد گردید. یکی از کارشناسان در این خصوص رویکرد متفاوتی را ارائه می‌دهد بدین ترتیب که «شورای امنیت با مساعدت کمیته ۱۵۴۰ خویش بایستی برای وضع استانداردهای مؤثر جهت حفاظت فیزیکی از تأسیسات هسته‌ای در سراسر جهان اقدام کند» (Bunn, 2007: 1).

البته نکته حائز اهمیت اینکه، از سال ۲۰۰۱ سلسله اقداماتی به‌منظور مقابله با تهدیدات تروریسم هسته‌ای آغاز شد. مشارکت جهانی علیه اشاعه تسلیحات کشتار جمعی، ابتکار کاهش تهدیدات جهانی، قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت سازمان ملل متحد در خصوص جلوگیری از تکثیر و اشاعه تسلیحات کشتار جمعی و سیستم‌های پرتاب و طرح ابتکار

عضو به موجب حقوق داخلی یا حقوق بین‌الملل از دارا بودن مواد یا وسایل رادیواکتیو منع شده نیز می‌پردازد. به‌علاوه، اگر آن مواد متعلق به هیچ دولت عضو نباشند یا هیچ دولتی مایل نباشد که این مواد را دریافت کند.

کنوانسیون فاقد هرگونه اشاره کلی به آژانس بوده و هیچ نقش مهمی برای آن قائل نشده است. در عین حال، در کنوانسیون یک سری اشارات محدودی وجود دارد که به کارکردهای فنی و توصیه‌های آژانس در مورد حفاظت فیزیکی از مواد و پادمان‌های قابل اعمال و استانداردهای ایمنی و سلامتی منتشر شده از سوی آژانس هم‌چنین در موارد ضبط مواد یا وسایل رادیواکتیو، دولت‌های عضو موظفند مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را از «شیوه انهدام یا نگهداری چنان موادی» آگاه سازند. سپس مدیرکل باید این اطلاعات را به سایر دول متعاقد انتقال دهد (ماده ۶) (۱۸). مطابق بند ۳(ب) ماده ۱۸، پس از مشاوره بین دولت‌های مربوطه و سازمان‌های بین‌المللی مرتبط، تصمیمی جداگانه جهت تعیین تکلیف آن اتخاذ خواهد شد. هم‌چنین دولت‌های عضو از طریق دبیرکل مشورت‌های لازم را برای تضمین اجرای مؤثر کنوانسیون انجام می‌دهند (ماده ۲۰).

ماده ۲۳ به مقررات حاکم بر حل و فصل اختلافات میان دولت‌های عضو راجع به تفسیر یا اجرای کنوانسیون اشاره می‌کند. این ماده به مراحل معمول مذاکره، داوری و ارجاع امر به دیوان بین‌المللی دادگستری و حق دولت‌های عضو به حق شرط در زمان الحاق به کنوانسیون اشاره می‌کند.^۱

۵- آینده پیش‌روی

پس از لازم‌الاجرا شدن، کنوانسیون بخشی از مجموعه اسناد و ابتکارات فزاینده‌ای می‌شود که هدف از آن‌ها پیش‌گیری و واکنش به اعمال تروریستی هسته‌ای است. از اینرو اگرچه نگرانی‌ها در مورد گسترش سلاح‌های هسته‌ای توسط دولت‌ها از فعالیت‌های هسته‌ای کره شمالی ناشی شد و اکثر عناوین اخبار مطبوعات و رسانه‌ها را در سال‌های اخیر خود اختصاص داده، اما فعالیت‌های مستمر بین‌المللی برای

^۱ - "International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism", United Nations Treaty Collection. 16 October 2022, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-15&chapter=18&Temp=mtdsg3&clang=_en

نتیجه‌گیری

تروریسم هسته‌ای مستقیم‌ترین تهدید نامتقارن برای امنیت، ثبات و رفاه بین‌المللی است. این پدیده، یک موضوع جهانی پایدار که مرز، ملیت یا مذهب نمی‌شناسد، چالشی است که جامعه بین‌المللی باید با همدیگر با آن مقابله کند. از اینرو، جامعه بین‌المللی باید به طور جدی به مسائل مربوط به تروریسم هسته‌ای که می‌تواند شکل نهایی تروریسم باشد، رسیدگی کند. برای پیش‌گیری از وقوع چنین اقداماتی و نیز به منظور اتخاذ تمهیدات لازم برای تأمین امنیت مردم جهان، جامعه جهانی بر آن شد تا کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدامات تروریستی هسته‌ای را به تصویب رساند. این کنوانسیون اولین معاهده ضدتروریستی است که پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ منعقد شده و رویکردی جهانی را که در بسیاری از معاهدات ضدتروریستی سابق اتخاذ شده بود را در پیش گرفت.

بنابراین کنوانسیون رویکردی پیش‌گیرانه در قبال هرگونه اقدام تروریستی هسته‌ای مدنظر قرار داده و براساس آن اقدام ارتكابی را، جرم‌انگاری نمود. افزون بر آن، نکته قابل توجه اینکه، برخی از صاحب‌نظران اذعان دارند که مطلوب‌ترین سازوکار مقابله با اقدام‌های تروریستی هسته‌ای، خلع سلاح و کنترل دقیق تسلیحات است؛ هر چند که این دیدگاه قابل ردّ بوده، اما تنها ناظر به کاهش تهدیدات ناشی از ارتكاب اقدام‌های تروریستی هسته‌ای است. البته مادامی که مواد و فناوری هسته‌ای روند روبه گسترش داشته باشند، محتمل خواهد بود که تروریست‌ها به آن مواد دست یافته و در جهت نیل به اهداف خویش از آن استفاده خواهند نمود. از اینرو، می‌توان نتیجه گرفت بهترین راه مقابله با آن، کوشش‌های جامعه جهانی تحت نظارت دقیق سازمان ملل متحد به منظور کنترل و نظارت بر حمل و نقل مواد هسته‌ای و سلاح‌های گوناگون می‌باشد.

لازم به ذکر است در راستای گرایش بین‌المللی به مبانی مشترک و انسانی برای جرم‌انگاری اعمال تروریستی هسته‌ای، تنوع و تفاوت‌های برداشت سیاسی از این مقوله کیفری، کم‌تر خواهد شد و پذیرش جهانی کنوانسیون ۲۰۰۵ برای سرکوب با این پدیده نوظهور بین‌المللی، به سهولت قابل

امنیت گسترش^۱ با این فرض بنیان نهاده شدند که ضمن رفع معضل اشاعه، مسأله چالش‌برانگیز برخی کشورهای مظنون (به‌زعم غرب) نیز حل شود. این طرح‌ها در صدد ارائه راه‌هایی هستند که به‌صورت مستمر بر مبادلات مواد حساس هسته‌ای و مواد با کاربری دوگانه نظارت داشته باشند.^۲

در هر حال، با مطالعه کلی و دورنمای حقوقی و فنی از مفاد کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدام‌های تروریسم هسته‌ای می‌توان به ملاحظات ذیل دست یافت:

الف- کنوانسیون تعریف گسترده‌ای راجع به مواد و امکانات ارائه می‌دهد که ضمن کاربردهای نظامی، صلح آمیز بودن را پوشش می‌دهد.

ب- برنامه‌ریزی، تهدید یا ارتكاب اقدام‌های تروریستی هسته‌ای را جرم‌انگاری می‌کند. البته از دولت‌ها می‌خواهد که این جرایم را از طریق قوانین ملی جرم‌انگاری کنند و مجازات‌هایی را متناسب با شدت چنین جرایمی مقرر کنند.

ج- از دولت‌ها درخواست می‌کند تا کلیه سازوکارهای عملیاتی را برای پیشگیری و مقابله با تدارکات برای ارتكاب جرم در قلمرو داخلی و یا خارجی خود اتخاذ کنند.

د- کنوانسیون فعالیت‌های نیروهای مسلح در طول یک درگیری مسلحانه یا رزمایش نظامی را پوشش نمی‌دهد.

ه- مقررات مبتکرانه‌ای را برای رسیدگی به موقعیت‌های پس از بحران در مورد رسیدگی به مواد رادیواکتیو توقیف شده، دستگاه‌ها یا تأسیسات هسته‌ای، و نیز راجع به شیوه‌های بازگشت و ذخیره آن‌ها ارائه می‌کند.

۱- طرح ابتکار امنیت گسترش، پس از اظهارات رئیس شورای امنیت سازمان ملل متحد در ژانویه سال ۱۹۹۲ مبنی بر تهدیدات سلاح‌های هسته‌ای علیه صلح و امنیت بین‌المللی، در اجلاس سال ۲۰۰۳ سران هشت کشور صنعتی به پیشنهاد ایالات متحده آمریکا مطرح گردید. این طرح تلاشی است برای اتخاذ و اجرای یک سازوکار جامع اجرایی که هدف آن، محدودیت قاچاق سلاح‌های کشتار جمعی و مواد مرتبط با آن در هوا، زمین و دریا می‌باشد.

۲- در این راستا اولین نشست ابتکار جهانی مبارزه با تروریسم هسته‌ای با حضور ۱۲ کشور (۸ کشور صنعتی به همراه استرالیا، چین، قزاقستان و ترکیه) و دو ناظر (آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و مراکش به عنوان میزبان نشست) در رباط برگزار شد. این ابتکار که اولین بار توسط پوتین و بوش در جریان اجلاس سران ۸ کشور صنعتی جهان در سن پترزبورگ مطرح شد درصدد است تا با افزایش همکاری میان اعضا، گام‌های اجرایی موثری را در جهت مقابله با تهدیدات جهانی ناشی از تروریسم هسته‌ای بردارد.

دسترسی می‌باشد.

در خاتمه، به طور دقیق مشخص نیست که چه ترکیبی و چه مقدار از اقدامات پیشگیرانه از یک اقدام تروریستی هسته‌ای در آینده پیشگیری می‌کند. با این حال، طیف گسترده سیاست‌ها علیه متغیرهای عرضه و تقاضای دستیابی تروریست‌ها به سلاح‌های هسته‌ای نه تنها موجه، بلکه ضروری است. در عرضه، تلاش‌های ملی و بین‌المللی در حال انجام باید ادامه یابد. در تقاضا، توانایی فرار تروریست‌ها، به معنای واقعی و مجازی، می‌تواند باعث شود که آنها نتوانند مواد و تیم را در مکانی امن برای زمان کافی برای تکمیل آماده‌سازی خود جمع کنند. ترکیبی قوی از سیاست‌ها و اقدامات متمرکز بهترین فرصت برای محدود کردن تروریسم هسته‌ای به قلمرو امکان نظری است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: در این مقاله هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله منفرداً توسط نویسنده صورت گرفته است.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در معرفی منابع و تهیه این مقاله ما را یاری رسانند، تشکر و قدردانی می‌نماییم.
تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی بوده است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- ارغوانی پیرسلامی، فربرز؛ حسنوند، مظفر و شکری، محسن (۱۴۰۰). «تبیینی بر گسست و تحول نظری از تروریسم کلاسیک به تروریسم نوین». *آفاق امنیت*، ۱۴ (۱): ۳۱-۶۰.
- بیرامی، گودرز؛ امینی‌نیا، عاطفه و شاملو، سوده (۱۴۰۱). «ابعاد خلع سلاح هسته‌ای از منظر معاهده منع تسلیحات هسته‌ای». *مطالعات بین‌المللی*، ۱۹ (۳): ۲۵۱-۲۶۹.

- عالی‌پور، حسن (۱۳۸۵). «تروریسم هسته‌ای»، *مطالعات راهبردی*، ۹ (۳): ۵۷۹-۶۰۶.

- مشکات، مصطفی (۱۴۰۰). «جستاری بر هم‌پوشانی محاربه و افساد فی‌الارض در مواجهه با اعمال تروریسم هسته‌ای». *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۰ (۲): ۱۴۷-۱۲۵.

- مدرسی، سیدمحمد مهدی و پورحیدری، غلامرضا (۱۳۸۳). *اورانیوم فقیر شده؛ آثار و عوارض آن بر انسان و محیط زیست*. تهران: انتشارات دانشگاه بقیه‌الله، چاپ اول.

- موسوی، سیدعلی اکبر؛ مسعود، غلامحسین و راعی، مسعود (۱۴۰۰). «رویکردی تحلیلی به بیوتروریسم در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی». *حقوق تطبیقی*، ۸ (۱): ۲۵۳-۲۸۲.

- نعمت‌پور، اردشیر؛ تقی‌زاده‌انصاری، مصطفی و ببری‌گنبدی، سکینه (۱۴۰۰). «مقابله با حملات تروریستی به زیرساخت‌های حیاتی یک کشور در قواعد حقوق بین‌الملل». *مطالعات بین‌المللی*، ۱۸ (۳): ۱۶۵-۱۸۵.

ب. منابع انگلیسی

- Alexander Y., et al. (2001). *Super Terrorism: Biological and Nuclear*. New York, Transnational Publisher.
- Alexander D.C. (2019). "Law Enforcement Responses to Terrorism". *Law Enforcement Executive Forum*. 19(2), 1-15.
- Alizade, V. (2021). *Criminalization of International Terrorism in International Law, IX International Scientific and Practical Internet Conference: Modern Challenges and Topical Problems of Science, Education and Production: Intersectional Disputes*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/a>, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3763673>
- Beres, L.R. (1979). *Terrorism and Global*

Elgar International Law series.

- Honniball, A.N. (2023). "One Treaty to Apply Them All? Defining Maritime Terrorism by Cross-References and Reservations: The ASEAN Region Example". *International Law Studies*, (62)100: 53-76.

- Tarry Hughes, C. (2023). "Advanced Reactors and Nuclear Terrorism: Rethinking the International Framework". *Journal of National Security Law and Policy*, (1)13: 521-551.

- Solis, G.D. (2021). "Gas, Biological, Chemical, and Nuclear Weapons". in: *The Law of Armed Conflict International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press & Assessment, 611-639.

- Spagnolo, A. (2022). "International Legal Obligations Related to Nuclear Disarmament and Nuclear Testing". in: *International Law and Chemical, Biological, Radio-Nuclear (CBRN) Events*, Editors: Andreas de Guttry, et al., Brill, <https://brill.com/edcollbook-oa/title/61727>.

Security: The Nuclear Threat. Boulder CO: Westview Press.

- Bunn, G. (2007). "Enforcing International Standards: Protecting Nuclear Materials from Terrorists Post-9/11". *Arms Control Today* (Jan./Feb), at http://www.armscontrol.org/act/2007_01-02/Bunn.asp

- Fidler, D.P. (2007). "International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism Enters into Force". *Asil Insight*, (18)11: 1-14.

- Forst, B. (2012). Technology and Terrorism. in: *Terrorism, Crime, and Public Policy*, Cambridge University Press.

- Nystuen, G., et al. (2014), *Nuclear Weapons under International Law*. Cambridge University Press.

- Herbach, J. (2021). *International Arms Control Law and the Prevention of Nuclear Terrorism*,